

УДК: 657:336.71 (075.8)

КОНЦЕПТУАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

НАДІЯ ЛИТВИН,
канд. екон. наук, доцент
кафедри банківського
менеджменту та обліку
Тернопільського національного
економічного університету

СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ БАНКАМИ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз правого забезпечення складання банківської фінансової звітності в Україні. Висвітлено облікові концепції, на яких ґрунтується складання і подання фінансової звітності. Внесені пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання окремих питань, пов'язаних із формуванням фінансової звітності.

Ключові слова: банківська фінансова звітність, Концептуальна основа складання фінансової звітності, принципи складання фінансової звітності, якісні характеристики інформації, що наводиться у фінансовій звітності, Міжнародні стандарти фінансової звітності.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Фінансова звітність є кінцевим етапом облікового циклу банку та основним засобом донесення фінансової інформації про нього зовнішнім користувачам, а саме: існуючим та потенційним інвесторам, кредиторам, банкам-кореспондентам, клієнтам, урядовим установам, громадськості.

Варто зауважити, що кількість потенційних користувачів банківської фінансової звітності в Україні постійно зростає. Про це, зокрема, свідчить позитивна тенденція до збільшення кількості банківських клієнтів та інвесторів (у тому числі іноземних). Так, станом на 01.01.2012 р. установи 176 банків України обслуговували 131,3 млн клієнтів (суб'єктів господарювання та фізичних осіб), що мали відкриті поточні та вкладні (депозитні) рахунки, а це на 11,1 млн клієнтів більше, ніж на 01.01.2008 р. При цьому загальна сума коштів на рахунках банківських клієнтів за цей період зросла в 1,8 раза і на 01.01.2012 р. становила 492,4 млрд грн [1]. За період з 01.01.2007 р. по 01.01.2012 р. кількість банків з іноземним капіталом в Україні зросла з 35 до 53, а частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків збільшилась з 27,6 до 41,3% [2]. Крім того, вітчизняні банки активно емітують власні цінні папери: лише за 2011 р. ними було випущено акцій на суму 32,95 млрд грн та облігацій на суму 13893,5 млрд грн [3].

Специфіка діяльності та функції, які виконують банки як фінансові посередники, а також тенденції щодо збільшення кількості зовнішніх користувачів банківської фінансової звітності зумовлюють необ-

хідність підвищення якості та корисності інформації, яка розкривається у фінансовій звітності. З переходом банківської системи України у січні 1998 р. на ведення бухгалтерського обліку відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) склад, форми та зміст фінансової звітності перебувають у процесі постійного оновлення і вдосконалення. Так, за останні 14 років, що минули від того часу, Національний банк через кожних два–три роки затверджував нові та скасовував попередні нормативно-правові акти, що регламентують порядок складання проміжної та річної фінансової звітності банків.

Це, безумовно, позитивно вплинуло на підвищення якості, прозорості та аналітичності інформації, яка розкривається у фінансовій звітності банків, та посприяло її узгодженості з основними вимогами МСФЗ. Водночас на сьогодні ще існують певні розбіжності між вимогами чинного банківського законодавства та МСФЗ щодо фінансової звітності. У зв'язку з цим процес розвитку та вдосконалення фінансового обліку та звітності на цьому етапі не завершився і потребує подальших наукових досліджень, зокрема стосовно концептуальних і правових засад процесу складання банківської фінансової звітності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань організації бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як Т. Бречко, В. Васюренко, І. Волкова, А. Герасимович, М. Демкович, Г. Жигайло, О. Калініна, Л. Кіндрацька, В. Кириленко, Н. Некрасова, В. Ричаківська, О. Сарахман,

П. Сенищ, Л. Снігурська, Г. Спяк, Г. Табачук та ін. При цьому переважна більшість праць присвячена питанням методології та методики бухгалтерського обліку банківських операцій, а також порядку складання фінансової звітності. Проте проблеми правового регулювання та розкриття інформації у фінансовій звітності банків не знайшли відповідного висвітлення у науковій літературі.

Метою статті є критичний аналіз правового забезпечення процесу складання фінансової звітності банками України та внесення пропозицій щодо його вдосконалення.

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ
СКЛАДАННЯ БАНКІВСЬКОЇ
ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ**

Якість інформації, яка розкривається у фінансовій звітності банків України, на нашу думку, значною мірою залежить від правового регулювання процесу її складання та визначення облікових концепцій, що лежать в основі її підготовки та подання.

Правовим підґрунтям формування фінансової звітності вітчизняними банками є низка законодавчих і нормативно-правових актів, основні з яких наведено у табл. 1.

Таблиця 1

**ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ УКРАЇНИ, ЯКІ РЕГУЛЮЮТЬ
СКЛАДАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ**

№ з/п	Назва законодавчого чи нормативно-правового акта	Сфера регулювання
1	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-XIV [4]	Визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні
2	Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [5]	Визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні та правові засади створення, діяльності, реорганізації й ліквідації банків. Статті 68 і 69 містять окремі загальні вимоги до банківської фінансової звітності
3	П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. № 87 [6]	Визначає мету, склад, якісні характеристики, принципи підготовки фінансової звітності, вимоги до визнання і розкриття її елементів
4	Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України, затверджене постановою Правління НБУ від 30.12.98 р. № 566 [7]	Регламентує організаційні засади бухгалтерського обліку в банках та загальні вимоги щодо банківської фінансової звітності, встановлює принципи, на яких ґрунтується бухгалтерський облік та фінансова звітність у банках, та якісні характеристики, яким має відповідати інформація, що наведена у фінансовій звітності
5	Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затверджена постановою Правління НБУ 24.10.2011 р. № 373 [8]	Установлює склад і зразки форм фінансової звітності, порядок, періодичність її складання, мінімальні вимоги до розкриття інформації, терміни її подання до НБУ та оприлюднення

В Україні джерелами регулювання сфери бухгалтерського обліку і фінансової звітності є не тільки внутрішнє, а й міжнародне законодавство. В 2011 р. у вітчизняне законодавство було внесено зміни, якими визначено порядок застосування МСФЗ у банківській системі України.

Так, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 12.05.2011 р. № 3332-VI низка підприємств, у тому числі банки, мають складати фінансову звітність за МСФЗ [9].

Згідно із ст. 6 Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» «порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банках встановлюється Національним банком України відповідно до цього Закону та міжнародних

стандартів фінансової звітності» [4].

У ст. 41 Закону України «Про Національний банк України» зазначено, що «Національний банк встановлює обов'язкові для банківської системи стандарти та правила ведення бухгалтерського обліку і фінансової звітності, що відповідають вимогам законів України та міжнародним стандартам фінансової звітності» [10].

Згідно із ст. 68 Закону України «Про банки і банківську діяльність» «банки організовують бухгалтерський облік відповідно до внутрішньої облікової політики, розробленої на підставі правил, встановлених Національним банком України відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку» [5].

Отже, чинне законодавство України зобов'язує НБУ встановлювати для банків порядок ведення бух-

галтерського обліку та складання фінансової звітності згідно з вимогами МСФЗ, а банки, в свою чергу, мають дотримуватися як вимог НБУ, так і МСФЗ. Оскільки складання фінансової звітності банками України регулюється нормами, що містяться в різних джерелах права, то виникає необхідність вирішення питання співвідношення їх юридичної сили, яке на сьогодні чітко не визначено.

З переходом вітчизняної банківської системи на МСФЗ склад і зміст фінансової звітності банків ґрунтувався на вимогах МСБО 1 «Подання фінансової звітності» [11] та МСБО 30 «Розкриття інформації у фінансових звітах банків та подібних фінансових установ». З 01.01.2007 р. МСБО 30 було замінено МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [5]. МСФЗ 7 застосовується до всіх суб'єктів господарювання, у тому числі банків, більшість активів і зобов'язань яких є фінансовими інструментами. Цей стандарт вимагає від суб'єктів господарювання розкриття інформації в їхніх фінансових звітах, яка дає змогу користувачам оцінити:

1) значущість фінансових інструментів для фінансового стану і результатів діяльності суб'єкта господарювання;

2) характер і рівень ризиків, що виникають унаслідок фінансових інструментів, яким суб'єкт господарювання доступний протягом періоду та на звітну дату і як суб'єкт господарювання управляє цими ризиками.

Ураховуючи вимоги МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», постановою НБУ від 27.12.2007 р. № 480. було затверджено Інструкцію про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, яка докорінно змінила форми балансу та звіту про фінансові результати, а також кількість, назви та зміст приміток до річної фінансової звітності. З 01.01.2012 р. набула чинності нова Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 24.10.2011 р. № 373, яка замінила Інструкцію, затверджену постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 480. В новій Інструкції НБУ врахував низку змін та доповнень, що були внесені в МСФЗ у 2007–2011 роках. Основні нововведення НБУ стосуються назв і змісту банківських фінансових звітів, вимог та термінів щодо її оприлюднення (табл. 2).

Таблиця 2

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ВИМОГ ІНСТРУКЦІЙ ПРО ПОРЯДОК СКЛАДАННЯ ТА ОПРИЛЮДНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ, ЗАТВЕРДЖЕНИХ ПОСТАНОВАМИ ПРАВЛІННЯ НБУ ВІД 27.12.2007 Р. № 480 ТА ВІД 24.10.2011 Р. № 373

Окремі вимоги щодо банківської фінансової звітності	Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затверджена постановою Правління НБУ	
	від 27.12.2007 р. № 480	від 24.10.2011 р. № 373
Склад та назви фінансових звітів	Річна фінансова звітність	
	<ul style="list-style-type: none"> • Загальна інформація про діяльність банку • Баланс • Звіт про фінансові результати • Звіт про рух грошових коштів • Звіт про власний капітал • 46 приміток 	<ul style="list-style-type: none"> • Звіт про фінансовий стан ➢ Єдиний звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід або два окремі звіти: ➢ Звіт про прибутки і збитки ➢ Звіт про сукупний дохід • Звіт про зміни у власному капіталі • Звіт про рух грошових коштів • 49 приміток
	Проміжна фінансова звітність	
	<ul style="list-style-type: none"> • Баланс • Звіт про фінансові результати • 3 примітки 	<ul style="list-style-type: none"> • Звіт про фінансовий стан • Звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід • 3 примітки
Термін оприлюднення	Річна фінансова звітність	
	Не пізніше 1 червня, наступного за звітним роком	Не пізніше 30 квітня, наступного за звітним роком
	Проміжна фінансова звітність	
	Протягом місяця, наступного за звітним періодом	Протягом місяця, наступного за звітним періодом

Окремі вимоги щодо банківської фінансової звітності	Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затверджена постановою Правління НБУ	
	від 27.12.2007 р. № 480	від 24.10.2011 р. № 373
Спосіб оприлюднення	Річна фінансова звітність	
	Публікація у газетах «Урядовий кур'єр» або «Голос України»	Публікація в періодичних виданнях та/або розповсюдження як окремих друкованих видань чи розміщення в мережі Інтернет
	Проміжна фінансова звітність	
	Публікації у газетах «Урядовий кур'єр» або «Голос України»	Розміщення на власному веб-сайті та у приміщеннях банку, до яких мають доступ клієнти

Аналіз вимог Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженої постановою Правління НБУ від 24.10.2011 р. № 373, свідчить про те, що вона не повною мірою узгоджується з усіма чинними на сьогодні вимогами МСФЗ. Оскільки застосування МСФЗ є обов'язковим для банків України, а Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку продовжує активно вдосконалювати і розробляти нові стандарти, необхідність внесення змін до нормативно-правових актів НБУ з метою їх повної відповідності МСФЗ, напевно, триватиме ще не один рік.

ОБЛІКОВІ КОНЦЕПЦІЇ, НА ЯКИХ ГРУНТУЄТЬСЯ СКЛАДАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Складання фінансової звітності банків України ґрунтується на певних облікових концепціях, які юридично закріплені у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та Положенні про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України (рисунок).

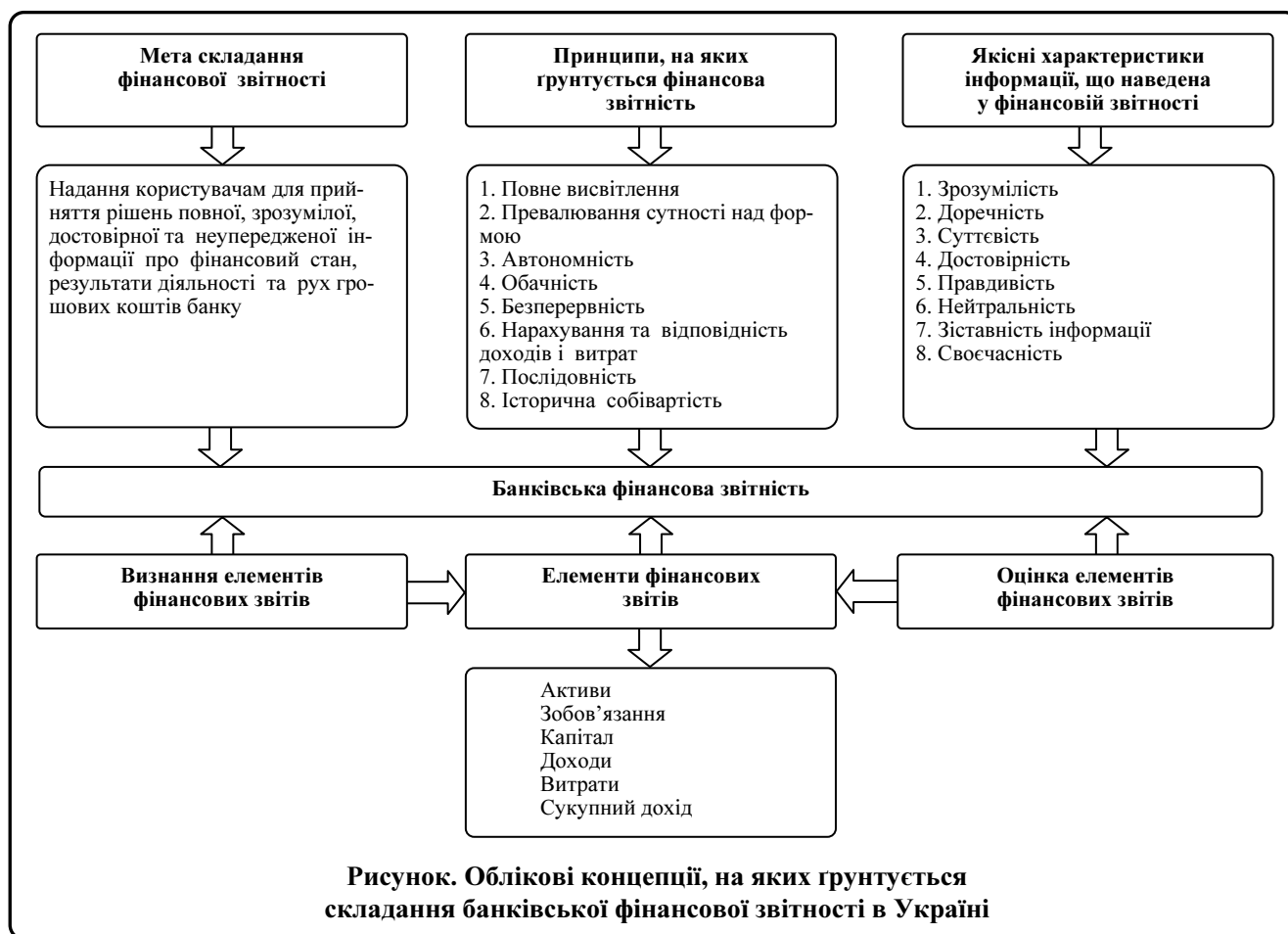

Рисунок. Облікові концепції, на яких ґрунтується складання банківської фінансової звітності в Україні

Проведений нами критичний аналіз нормативних документів виявив, що вони по-різному трактують певні облікові концепції, а в деяких питаннях суперечать один одному. Зокрема, у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» наведено десять принципів, на яких ґрунтується фінансова звітність, а в Положенні про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України – тільки вісім: принцип єдиного грошового вимірника та принцип періодичності у цьому Положенні не згадуються, хоча в банківській практиці вони застосовуються. У П(С)БО 1 зазначено тільки чотири якісні характеристики інформації, що наводиться у фінансовій звітності (дохідливість, доречність, достовірність, зіставність), а у Положенні – вісім (зрозумілість, доречність, суттєвість, достовірність, правдивість, нейтральність, зіставність інформації, своєчасність) [4; 6; 7].

Ураховуючи запровадження з січня 2012 р. обов'язковості складання банками та іншими підприємствами фінансової звітності за МСФЗ, сьогодні гостро стоїть питання перегляду та уточнення тих базових облікових концепцій, які лежать в основі складання і подання фінансової звітності зовнішнім користувачам в Україні. На нашу думку, доцільно розробити окремий нормативний документ, який чітко визначав би концептуальну основу складання фінансової звітності як для банків, так і інших підприємств*.

Альтернативним варіантом є пряме застосування Концептуальної основи фінансової звітності, виданої Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (РМСБО) у 2010 р. При цьому слід урахувати два моменти.

По-перше, Концептуальна основа фінансової звітності визначає концепції, що становлять основу всіх чинних і майбутніх стандартів, та використовується для вирішення питань, які не регламентовані стандартами, але вона не є стандартом. У зв'язку з цим

обов'язковість застосування в Україні МСФЗ не означає автоматичної обов'язковості застосування Концептуальної основи.

По-друге, облікові концепції, які визначені у вітчизняному законодавстві, дещо відрізняються від тих, що містяться у Концептуальній основі фінансової звітності, виданій РМСБО.

Зауважимо, що Концептуальна основа фінансової звітності перебуває у процесі оновлення. У жовтні 2004 р. на спільній зустрічі Ради зі стандартів фінансового обліку США (US FASB) та РМСБО було затверджено спільний проект із розробки спільної (єдиної) концептуальної основи, яка має об'єднати і поліпшити існуючі на сьогодні концептуальні основи обох Рад, а також служитиме основою для розробки нових стандартів.

Цей проект поділено на вісім етапів, а саме:

- **Етап А.** Цілі і якісні характеристики.
- **Етап В.** Елементи і визнання.
- **Етап С.** Оцінка.
- **Етап D.** Підприємство, що звітує.
- **Етап Е.** Подання і розкриття.
- **Етап F.** Мета і статус.
- **Етап G.** Застосування для неприбуткових підприємств.
- **Етап H.** Інші положення.

У вересні 2010 р. було завершено перший етап (А) цього проекту, яким затверджено нові концепції стосовно мети фінансової звітності загального призначення та якісних характеристик корисності фінансової інформації. Другий (В) та третій (С) етапи були розпочаті, але на сьогодні тимчасово призупинені. Результатом четвертого етапу (D) є проект документа під назвою «Підприємство, що звітує» (Exposure Draft ED/2010/2 Conceptual Framework for Financial Reporting: The Reporting Entity), опублікований 11.03. 2010 р. Наразі цей етап також тимчасово призупинений. Робота над іншими етапами проекту (Е–H) ще не розпочиналася [3].

ВИСНОВКИ

1. В Україні правовим підґрунтям процесу складання і подання банківської фінансової звітності є внутрішнє законодавство, яке охоплює низку законодавчих та нормативно-правових актів, а також Міжнародні стандарти фінансової звітності. Запровадження з січня 2012 р. обов'язковості застосування МСФЗ для вітчизняних банків, безумовно, є важливим заходом, спрямованим на підвищення якості їх фінансової звітності та інвестиційної привабливості банківської системи України.

* Питання необхідності розробки вітчизняної Концептуальної основи складання фінансової звітності порушувалося нами у журналі «Бухгалтерський облік та аудит» за 2006 р., № 9. – С. 10–14.

2. Незважаючи на велику роботу, яку проводить Національний банк України щодо вдосконалення банківської фінансової звітності та її узгодження з вимогами МСФЗ, повної відповідності вітчизняного законодавства з МСФЗ поки що не досягнуто. У зв'язку з цим банки й надалі змушені складати два комплекти фінансової звітності – одну за вимогами НБУ, а іншу – за вимогами МСФЗ.

3. На якість інформації, яка розкривається у фінансовій звітності, значною мірою впливають облікові концепції, що лежать в основі її підготовки та подання зовнішнім користувачам. Проведений нами критичний аналіз вітчизняного законодавства виявив, що нормативні документи по-різному трактують певні облікові концепції, а в деяких питаннях суперечать один одному.

4. Одним із важливих напрямів удосконалення фінансової звітності в Україні є перегляд і уточнення базових облікових концепцій та їх узгодження з Концептуальною основою фінансової звітності, виданою РМСБО у 2010 р. Запровадження в Україні обов'язковості застосування МСФЗ зумовлює також необхідність юридичного закріплення статусу застосування Концептуальної основи фінансової звітності.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. **Інформація** про кількість клієнтів банків та кількість відкритих клієнтами рахунків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

2. **Основні** показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

3. **Інформаційна** довідка щодо розвитку фондового ринку України протягом 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/fund/analytics>

4. **Про бухгалтерський** облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

5. **Про банки** і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

6. **П(С)БО 1** «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. наказом Мінфіну України від 31.03.99 р. № 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

7. **Положення** про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України, затв. постановою Правління НБУ від 30.12.98 р. № 566 [Електронний ре-

сурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

8. **Інструкція** про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затв. постановою Правління НБУ від 24.10.2011 р. № 373 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

9. **Про внесення** змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»: Закон України від 12.05.2011 р. № 3332-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

10. **Про Національний** банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV.

11. **МСБО 1** «Подання фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>

12. **МСФЗ 7** «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>

13. **Conceptual Framework** – Comprehensive project <http://www.iasplus.com/en/projects/project21>

14. **Про внесення** змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності банків: Закон України від 12.05.2011 р. № 3024-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

В статье анализируется правовое обеспечение составления банковской финансовой отчетности в Украине. Рассматриваются учетные концепции, на которых базируются составление и предоставление финансовой отчетности. Обосновываются рекомендации по усовершенствованию правового регулирования отдельных вопросов, касающихся финансовой отчетности.

Ключевые слова: банковская финансовая отчетность, Концептуальная основа составления финансовой отчетности, принципы составления финансовой отчетности, качественные характеристики информации, Международные стандарты финансовой отчетности.

The legal regulation of banks' financial reporting preparation in Ukraine is analyzed. The accounting concepts that underlie the preparation and presentation of financial reporting are considered. Some recommendation concerning improvement of financial reporting regulation are grounded.

Key words: banks' financial reporting, Conceptual Framework for Financial Reporting, accounting principles, qualitative characteristics of useful financial information, International Financial Reporting Standards (IFRS)